

toelichting II

The Planets van Holst

Toen Gustav Holst begon met het schrijven van *The Planets* in 1914 was het reizen naar de ruimte slechts een droom. Alle 'kennis' over het heelal bestond uit een reeks verhalen, mythologieën en theorieën uit de astrologie. Al tijdens zijn studiejaren was Holst gefascineerd door andere werelden. Hij leerde bijvoorbeeld Sanskriet om zich te kunnen verdiepen in de Hindoeliteratuur en -filosofie. In gesprek met zijn vriend en astroloog Clifford Bax opende een nieuw universum, die hem inspireerde tot het schrijven van zijn grootste orkestwerk tot dan toe. Het kostte Holst drie jaar om *The Planets* af te maken, omdat hij alleen componeerde in de avonden en in het weekend naast zijn werk als docent op onder andere de St. Paul's Girl School. De première vond plaats in de Queen's Hall in Londen op 29 september 1918. Holst was hier zelf niet bij, want hij was opgeroepen door het leger om de muziek te verzorgen in het Midden-Oosten tijdens de Eerste Wereldoorlog. In de zomer van 1919 kwam Holst als een beroemdheid thuis. Zijn *Planets* waren een enorm succes, waarna vele uitvoeringen en nieuwe compositieopdrachten volgden. Ook vandaag de dag is *The Planets* veelvuldig te beluisteren, met name in de populaire cultuur. John Williams vond bijvoorbeeld voor de Star Wars soundtrack inspiratie bij Holst. Vergelijk maar eens het ritme van *The Imperial March*, oftewel het Darth Vader-thema uit *Star Wars: The Empire Strikes Back*, met de openingmaten van 'Mars, the Bringer of War'. Of betreed op dezelfde klanken van Holst het planetarium in aflevering drie van de televisieserie *Sherlock* (seizoen 1).

De planeten

Om meer over de planeten te leren ging Holst te rade bij de astrologie,

dat in zijn tijd werd gezien als een van de oude oosterse filosofische wijsheden. Hij raadpleegde vele geschriften, met name die van Alan Leo. Volgens de astrologie heeft iedere planeet een eigen karakter en invloed. Holst geeft in *The Planets* zijn muzikale interpretatie aan deze karaktereigenschappen. De planeten ordent Holst volgens hun afstand tot de zon, alleen Mars en Mercurius zijn omgedraaid. De Aarde heeft hij bewust buiten beschouwing gehouden, omdat dit volgens Holst het uitgangspunt is van waaruit wij de ruimte bekijken. De planeet Pluto werd pas na de première van het muziekstuk ontdekt (in 1930), maar wordt sinds 2003 niet meer als volwaardige planeet beschouwd.

Mars, the bringer of war

Mars is de agressieve opening van *The Planets*. Bij de première dacht het publiek geheel begrijpelijk dat dit deel de Eerste Wereldoorlog representeerde – die op dat moment in september 1918 bijna ten einde was. Mars kreeg in de versie van Holst de subtitel *the bringer of war*; hij is in de Romeinse mythologie de oorlogsgod en representeert in de astrologie volgens Alan Leo de 'vernietigende engel' of de 'toorn van God'. Holst schreef dit deel echter voordat de oorlog uitbrak, dus tenzij hij een vooruitziende blik had, moet de passende verwijzing naar de Eerste Wereldoorlog toeval zijn.

Mars heeft van alle delen de meest vaste structuur volgens de symfonische sonatevorm. Typerend aan één van de openingsthema's is het 5/4 ritme. Let in het begin vooral op het 'drummende' effect dat de strijkers creëren: dit zogenaamde 'col legno' is een techniek waarbij de strijkers de houten achterkant van hun strijkstokken tegen de snaren bewegen. Holst speelt het hele deel met de harmonie. In een traditionele sonatevorm vindt een harmonische climax steeds een oplossing. Hier dreigen akkoorden steeds op te lossen, maar dit gebeurt niet. In het

Gustav Holst

slot worden alle mogelijkheden tot een harmonische oplossing zelfs uitgesloten en het deel eindigt met een viervoudig forte, sinistere klanken in de houtblazers en strijkers en een open kwint (een soort muzikale cliffhanger). Een onheilspellend begin van de ruimtereis.

Venus, the bringer of peace

Waar Mars chaos en conflict bracht, brengt Venus rust en eenheid. Venus opent met een hoornsolo, waar een koor van houtblazers op antwoord. Verder is er een grote rol weggelegd voor een solo in de cello. Holst componeerde dit deel op de plek waar hij rust vond en zich even

kon onttrekken aan de hectiek van alledag: Thaxted, een klein dorp in het Engelse graafschap Essex. Hier kon hij in stilte componeren. De muzikale structuur van *Venus* is simpel. Geheel 'ontspannen' is *the bringer of peace* niet, omdat Holst ook in dit deel veel gebruik maakt van dissonanten, wat impliceert dat het verhaal nog niet ten einde is.

Mercury, the winged messenger

Astroloog Leo omschrijft Mercurius als de vindingrijke, als degene die zich aanpast en die op een intelligente wijze zijn geest gebruikt. Holst vertaalt deze karaktereigenschap van de planeet naar een kort stukje fladderende muziek, vergelijkbaar met het derde deel uit een symfonie: de *scherzo*. Er zit ook veel herhaling in dit deel. Alsof Holst gedachten die in de geest oppoppen, wegzakken en later weer opkomen muzikaal wil uitbeelden.

Jupiter, the bringer of jollity

Jupiter is majestueus, een grote planeet met veel invloed en brengt geluk. Dit deel is na het symfonische *Mars*, het rustgevend *Venus* en het snelle *Mercury* als een grande finale. Veel uitvoeringen eindigen dan ook met dit deel. Holst is hier nooit blij mee geweest, omdat de luisteraars volgens hem na dit gelukkige moment met de sterfelijheid geconfronteerd moeten worden in *Saturn*.

Jupiter heeft een bruisende opening met snelle zestiende noten gespeeld door de violisten. In een geordende chaos zet de ene instrumentgroep na de andere in, als een vuurwerkshow waarin de ene mooie pijl na de ander de lucht in schiet. Na deze festiviteiten klinkt een plechtige hymne. Holst gebruikte enige jaren na de première van *The Planets* deze melodie voor het lied *I Vow to Thee my Country* (met tekst van Sir Cecil Spring Rice) ter nagedachtenis van de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog.

Saturn, the bringer of old age

Dit was het favoriete deel van Holst. In de astrologie is Saturnus ook wel de verleider of de bringer van plicht. Holst was aangesproken door het idee dat niemand het lot om ouder te worden ontloopt. Muzikaal gezien is *Saturn* een emotionele trip. De muziek zit vol verwijzingen naar symbolen van de dood. Luister naar de onheilspellende belgeluiden, de none intervallen in de fluiten die klinken als een tikkende klok en tegen het einde klinkt een melodie afgeleid van een Russisch Orthodox gebed voor de doden. Het deel sluit kalm, alsof de muziek berust in haar lot.

Uranus, the magician

Mensen onder de invloed van Uranus zijn excentriek, vreemd en irrationeel. Zoals een magiër, dacht Holst. *Uranus* komt na het stille einde van *Saturn* knallend binnen met een openingsfortissimo in de koperblazers op de noten G – Es – A – B, door diverse wetenschappers geïnterpreteerd als de muzikale spelling van de componist: GuStAv H. Na de opening zetten de fagotten een speels thema in, dat erg doet denken aan *De tovenaarsleerling* van Paul Dukas (ook bekend van de 'Mickey-scene' uit Walt Disneys *Fantasia*). Halverwege het deel speelt het orkest vierdubbel forte en maakt een spectaculair glissando, versterkt met een glissando op het orgel, waarna alles muisstil wordt en enkele strijkers met een harp het 'Gustav-motief' weer spelen.

Neptune, the mystic

Het mysterieuze karakter van deze planeet past bij de vormloze muziek van het laatste deel. Bepaalde aspecten uit eerdere delen komen terug, waaronder het 5/4 ritme uit *Mars* en de bitonaliteit uit *Mercury*. Geen andere compositie van Holst is zo dissonant als *Neptune*. De opening zweeft tussen twee onge-relateerde toonsoorten: e mineur en gis mineur en het muzikale antwoord hierop ligt slechts een semitoon

verwijderd, in a mineur. Voorafgaand aan de première wees een collega van Holst deze passage aan en zei 'I'm sure that will sound quite horrible', waarop Holst antwoordde 'Yes it will, but what are you to do when they come like that?'. Deze 'horrible' combinatie werkt echter zeer goed dankzij de briljante orkestratie van Holst. In deze passage zet hij namelijk het hoge hout, waaronder de piccolo, tegenover de lage koperblazers, waardoor de akkoorden verder uit elkaar lijken te liggen.

Het einde van *Neptune* maakte in 1918 een enorme indruk op het publiek. Hier klinkt misschien wel de meest briljante toevoeging van Holst: het vrouwenkoor. De woordeloze klanken die zij zingen geven het deel een extra mysterieus karakter. Zoiets had nog niet eerder geklonken in de concertzalen. De vormloze klanken in dit deel blijven in canon steeds na elkaar klinken, waardoor het geluid eindeloos lijkt door te gaan, tot zij vervaagt en wegzweeft in de ruimte. Een magisch einde van een magistraal werk.

Meer lezen?

- Programmatietoelichting *Romeo en Julia* 'Redwood Symphony' by Barbara Heninger
- BBC Music Magazine 'A journey through the planets' by Daniel Jaffé, juni 2012
- Naxos 'Florence Beatrice Price: a closer look with musicologist Douglas Shadle'
- BBC 'Women erased from history' www.bbc.co.uk
- Alex Ross, 'The rediscovery of Florence Price' *The New Yorker* 5 februari 2018

Tonight's programme features three works that all tell a story. Shakespeare's *Romeo and Juliet*, of course, is a popular theme in the performing arts. At the end of the nineteenth century, Tchaikovsky gave the story his own twist in his *Overture-Fantasy*. Another programmatic composition is Gustav Holst's *The Planets*. In an era predating the first trip into space by several decades, Holst already fantasized about the planets by looking into astrological writings, with a fantastical result still sparking our imagination today. Fifteen years after the premiere of *The Planets*, the performance of *Symphony No. 1* kicked off the career of the first Afro-American composer: Florence Price. Another beautiful story is the one of how her second violin concerto recently happened to be discovered and saved from oblivion.

concert info orkesten op zaterdag

The Planets van Holst
Sinfonia Rotterdam
Conrad van Alphen dirigent
Karen Su viool
Nationaal Vrouwenkoor

zaterdag 5 oktober 2019
20.15 – 22.15 | Grote Zaal

dedoelen

Stay in touch!
See you @dedoelen &
share your pictures #dedoelen

Tickets & info:
www.dedoelen.nl
+31 10 217 17 17
Schouwburgplein 50, Rotterdam

programma

Sinfonia Rotterdam © Jan Hordijk

za 5 okt | 20.15 | Grote Zaal
The Planets van Holst

19.15 uur inleiding

Einde concert circa 22.15 uur

Pjotr Iljitsj Tsjaikovski (1840-1893)
Fantasie-ouverture Romeo en Julia, TH.42
Andante non tanto quasi Moderato - Allegro giusto - Moderato assai

Florence Beatrice Price (1887-1953)
Vioolconcert nr.2 in D

pauze

Gustav Holst (1874-1934)
The Planets op.32, H125
Mars, the Bringer of War
Venus, the Bringer of Peace
Mercury, the Winged Messenger
Jupiter, the Bringer of Jollity
Saturn, the Bringer of Old Age
Uranus, the Magician
Neptune, the Mystic

Sinfonia Rotterdam
Conrad van Alphen **dirigent**
Karen Su **viool**
Nationaal Vrouwenkoor

Dit concert wordt door Sinfonia Rotterdam opgenomen voor promotiedoeleinden.

biografieën

Karen Su

Sinfonia Rotterdam o.l.v. Conrad van Alphen
Synchroon aan de energie en intensiteit van de grote havenstad, brengt Sinfonia Rotterdam de muziek van klassieke meesters op een dynamische, indringende wijze naar een groot publiek. Tijdens uitvoeringen in concertseries op de vele nationale en internationale podia weet Sinfonia Rotterdam onder leiding van de gedreven dirigent Conrad van Alphen het publiek te betrekken bij de muzikale beleving.

www.sinfoniarotterdam.nl

Karen Su
Karen Su (1998) heeft op haar jonge leeftijd al een indrukwekkende lijst internationale uitvoeringen op haar naam staan. Op vijftienjarige leeftijd werd ze aangenomen op Codarts, als jongste student in het bachelorprogramma. Ze vervolgt momenteel haar masterstudie aan het Rotterdamse conservatorium met de docenten Igor Gruppman – concertmeester van het Rotterdams Philharmonisch Orkest – en Vesna Gruppman.

www.karensuviolin.com

Sinfonia Rotterdam, led by Conrad van Alphen
Befitting a bustling port like Rotterdam, Sinfonia Rotterdam's dynamic and powerful performances bring music by the classical masters to a wide audience. Whether gracing national or international stages, Sinfonia Rotterdam, led by conductor Conrad van Alphen, always manages to draw the audience deep into the musical experience.

www.sinfoniarotterdam.nl

Karen Su
Despite her young age, Karen Su (1998) already has an impressive list of international performances to her name. She was accepted into Codarts aged fifteen, as the youngest student in the bachelor programme. She is currently taking her masters at the same Rotterdam-based conservatory, under the guidance of teachers Igor Gruppman - concertmaster of the Rotterdam Philharmonic Orchestra - and Vesna Gruppman.

www.karensuviolin.com

toelichting I

Verhalen

De liefde tussen *Romeo en Julia* spreekt tot de dag van vandaag tot de verbeelding. Tsjaikovski gaf eind negentiende eeuw in zijn *Fantasie-ouverture* een eigen draai aan Shakespeares verhaal. Een andere zogenaamde programmatische compositie – waarin de muziek een verhaal representeert – is *The Planets* van Gustav Holst. In een tijd tientallen jaren voor de eerste ruimtereis fantaseerde Holst over de eigenschappen van de planeten. Vijftien jaar na de première van *The Planets*, in 1933, lanceerde de uitvoering van de *Eerste Symfonie* de carrière van de Afro-Amerikaanse componiste Florence Price. Dankzij een unieke vondst is haar muziek recent aan de vergetelheid onttrokken.

Romeo en Julia van Tsjaikovski

Tsjaikovski (1840-1893) onderscheidde zich al tijdens zijn studie aan het conservatorium in Sint-Petersburg – waar hij ook piano, fluit en orgel studeerde – van zijn Russische tijdgenoten door zijn gebruik van de West-Europese composities-tijl. Zijn repertoire bestaat uit symfonieën, concerto's, opera's, balletten, kamermuziek en religieuze muziek. Naast het componeren dirigeerde hij, wat mede bijdroeg aan zijn internationale bekendheid, en werkte hij als docent aan het conservatorium in Moskou.

Het idee van Balakirev
Tsjaikovski staat vandaag de dag bekend om de emotionele en verhalende kwaliteit van zijn programma-muziek. Het is daarom verrassend dat het idee voor een nieuwe compositie gebaseerd op Shakespeares

Romeo en Julia niet van hem kwam, maar van Mily Balakirev. Blakirev was met Tsjaikovski in contact gekomen nadat hij de première van diens *Fatum* ('lot') dirigeerde. Balakirev zag talent in Tsjaikovski, maar vond dat de componist nog sturing nodig had en stelde voor samen aan de *Fantasie-ouverture Romeo en Julia* te werken. Balakirev had in de tijd van Tsjaikovski veel invloed op het Russische muzieklandschap. Hij stond aan het hoofd van de 'kachka', ookwel 'de vijf' of het 'machtige hoopje' genoemd, een componisten-groep zonder traditionele muzikale opleiding die de Russische muzikale tradities promootten. Balakirev en Tsjaikovski correspondeerden uitgebreid over de nieuwe compositie, alvorens deze in première ging in 1870 in Moskou. 'De vijf' waren zeer enthousiast over deze compositie en het muziekstuk wordt gezien als Tsjaikovski's eerste internationale doorbraak.

Florence Price © University of Arkansas Libraries

Karakters en emoties

De *Fantasie-ouverture* vertelt het verhaal van Romeo en Julia niet in chronologische volgorde, maar volgt in drie delen (in de sonatevorm) een aantal karakters, emoties en gebeurtenissen – geheel volgens het oorspronkelijke plan van Balakirev. Het stuk opent rustig met een klarinet- en fagotmelodie, het motief van de rivaal van de geliefden: broeder Laurence. De muziek verandert na het langzame deel naar een gewelddadig en chaotisch thema voor de vechtende Montague en Capulet families. De slaande cymbalen verwijzen naar het beroemde zwaardgevecht. De agressie bedaart en het liefdesthema van Romeo en Julia klinkt, een overbekend muzikaal deel door het veelvuldige gebruik in romantische film- en televisiescenes. De althobo is Romeo, de dwarsfluit staat voor Julia. Naar het einde toe delen liefde en geweld het podium tot een tragisch hoogtepunt met de herhaling van het liefdesthema in mineur. Een

baten: het merendeel van de klassieke muziekwereld negeerde haar, inclusief Koussevitzky.

Sinds enkele decennia staan vrouwen in de klassieke muziek meer onder de aandacht, waaronder ook de composities van Florence Beatrice Price (1887-1953). Price wordt gezien als de eerste Afro-Amerikaanse vrouw die erkend wordt als componist in de klassieke muziek. Terwijl zij studeerde aan het New England conservatorium vierde de raciale segregatie in de Verenigde Staten nog hoogtijdagen. Price verliet haar woonplaats Little Rock na het zoveelste gewelddadige incident en verhuisde naar Chicago, waar ze tot bloei kwam als componist – ondanks een zware privéperiode met een scheiding en het rond moeten komen als alleenstaande moeder van twee kinderen. Mede dankzij de ondersteuning van haar prominente vrienden in de kunstwereld, waaronder pianist en componist Margaret Bonds, schrijver Langston Hughes en contralto Marian Anderson, begon Price nationale bekendheid te krijgen met haar composities.

keerpunt: bekende muziekcritici, waaronder Alex Ross van de New Yorker, erkenden haar talent en het aantal uitvoeringen nam een vlucht.

Price combineert in haar composities de Europese klassieke muziektraditie met een Amerikaans idioom, waaruit haar zuidelijke afkomst blijkt. Afro-Amerikaanse melodieën en ritmische elementen, zoals het gebruik van syncopen uit de Afro-Amerikaanse spirituals, klinken samen. Deze rijke mengvorm is hoorbaar in haar *Vioolconcert nr.2*, in 1952 geschreven kort voor haar overlijden. De compositie begint met een reeks onstabiel klinkende D majeur en f mineur akkoorden. Na deze 'valse start' begint de vioolsolo. Een op Romantische muziek gestoelde verleidelijke melodie ontwikkelt zich, die doet denken aan de laatste werken van Richard Strauss, waarna we verder swingen en meedeinen. Een korte maar krachtige parel, die gelukkig niet verloren is gegaan.

De herontdekking van de vioolconcerten

Price schreef honderden composities, die veelvuldig werden uitgevoerd tijdens haar leven. Echter, na haar dood werd haar oeuvre geen onderdeel van de twintigste-eeuwse canon en werd overschaduwd door andere muziek die de tijdsgesest beter wist te vangen. Slechts enkele composities bleven bekend en werden uitgevoerd. Een unieke vondst in 2009 heeft haar gered van de vergetelheid. Bij de renovatie van haar verlaten vakantiehuis in St. Anne, Illinois, werden bij toeval tientallen van haar partituren teruggevonden, waaronder haar twee vioolconcerten en de vierde symfonie. Deze vondst zorgde voor een hernieuwde interesse in het werk van Price. De opname van haar twee vioolconcerten in 2018 markeert een belangrijk

agenda tips

Sinfonia Rotterdam bestaat dit seizoen 20 jaar. Het huisensemble van de Doelen viert dit jubileum op 7 maart 2020. Maar eerst zijn zij nog te beluisteren in twee andere concerten:

za 2 nov | 20:15 | Grote Zaal
Sinfonia Rotterdam & violiste Simone Lamsma

De serie 'meer dan Mozart' opent Mozart's *Adagio en fuga*. Hartmann verklankt in *Concerto funebre* een sombere periode van oorlog. Het concert eindigt met Tsjaikovski's warme herinneringen aan Florence.

za 21 dec | 20:15 | Grote Zaal
Sinfonia Rotterdam De Negende van Beethoven

In de geliefde *Negende* van Beethoven brengt de componist zijn hoogste idealen over de vrede op onvergetelijke wijze tot klinken. Sinfonia Rotterdam werkt samen met het Octopus Kamerkoor uit Vlaanderen en jonge laureaten van het Internationaal Vocalisten Concours.

Binnenkort in de serie *orkesten op zaterdag*:

za 2 nov | 20:15 | Grote Zaal
Staatskapelle Dresden Herreweghe dirigeert Mozarts laatste symfonieën

Een muzikaal hoogtepunt! Een van de oudste orkesten ter wereld, Staatskapelle Dresden, komt voor het eerst naar de Doelen. Onder leiding van Philippe Herreweghe brengen ze Mozarts drie laatste symfonieën, die de componist in een koortsachtige componeerrees van zes weken op papier heeft gezet.

Ga voor meer informatie en kaarten naar dedoelen.nl